

УДК 005.35:334.72:658

Фещур Р.В.*кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри технологій управління
Національного університету «Львівська політехніка»***Тимошук М.Р.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів і фінансово-економічної безпеки
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України***Яворська Н.Р.***здобувач кафедри менеджменту і міжнародного підприємництва
Національного університету «Львівська політехніка»*

СИСТЕМА ІНДИКАТОРІВ ОЦІНЮВАННЯ СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

SYSTEM OF INDICATORS OF EVALUATION OF SOCIALLY RESPONSIBLE ACTIVITY OF ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розгляду проблеми оцінювання соціально відповідальної діяльності підприємства. Виокремлені вимоги до побудови та функції системи показників оцінювання соціальної відповідальності організації. Розроблено систему індикаторів оцінювання соціально відповідальної діяльності підприємства за трьома напрямками: навколишнє середовище, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище.

Ключові слова: соціально відповідальна діяльність, оцінювання, система показників, індикатор, підприємство.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена рассмотрению проблемы оценивания социально ответственной деятельности предприятия. Сформулированы требования к построению и функции системы показателей оценивания социальной ответственности организации. Разработана система индикаторов оценивания социально ответственной деятельности предприятия по трем направлениям: окружающая среда, внешняя среда, внутренняя среда.

Ключевые слова: социально ответственная деятельность, оценивание, система показателей, индикатор, предприятие.

ANNOTATION

The article is devoted to the problem of evaluating socially responsible activity of enterprise. The requirements for the construction and functions of system of indicators evaluation of social responsibility of organisation are identified. The system of indicators evaluation of socially responsible activity of enterprise is developed in three areas: environment, external environment, internal environment.

Keywords: socially responsible activity, evaluation, system of indicators, indicator, enterprise.

Постановка проблеми. В економічній спільноті щодо оцінювання розвитку підприємств утвердився концептуальний підхід, який базується на системі показників. Вітчизняні та зарубіжні науковці розробили низку методів оцінювання результативності бізнесу на підставі сформованої сукупності базових показників, які ототожнюються із індикаторами розвитку. Скажімо, за концепцією збалансованої системи показників Р. Каплана, Д. Нортон, вони називаються «драйверами результативності» та «результуючими оцінками».

Не вдаючись до дискусії щодо тлумачення термінів «показник» та «індикатор» та спираючись на праці [1-5], відзначимо, що дотично до соціально відповідальної діяльності індикатор як ключовий кількісний вимірник функціональних властивостей, структурних співвідношень об'єкта дослідження, його стану чи зміни слугує засобом відстеження, аналізування, оцінювання, прогнозування і планування процесів соціально відповідальної діяльності підприємства (СВД). Як слушно відзначається у праці [6, с. 52], «показники перетворюються на індикатори тоді, коли за їх допомогою керівники організацій відстежують, аналізують та прогнозують тенденції змін окремих сфер діяльності підприємства». Зокрема, це стосується і соціальної сфери підприємства.

Формування цілісної системи індикаторів оцінювання СВД є складним і актуальним завданням, яке вимагає вирішення концептуальних, методичних і організаційних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових джерел за окресленою проблемою дає підставу стверджувати, що формування системи показників соціальної відповідальності підприємств потребує подальшого опрацювання. Значну увагу цій проблемі приділено у працях таких науковців, як Б. Андрушків, Ю. Благос, А. Колот, Ф. Котлер, А. Кузнецова, О. Кузьмін, О. Лазаренко, О. Мельник, О. Мірошниченко, О. Петрос, Ю. Погорелов, О. Приходько, Т. Смовженко, Л. Удотова, С. Українець, Ю. Штуль [1-5]. Відмінності у підходах до формування системи показників СВД підприємств впливають із різноманітності трактування понять «соціальний розвиток» і «соціальна відповідальність» підприємств та методів їх оцінювання.

Постановка завдання. Цілями статті є розроблення концептуальних засад та формування системи індикаторів щодо оцінювання соціально-відповідальної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «система показників» має цілком визначений зміст: «Сукупність ієрархічно організованих, причинно-наслідково взаємопов'язаних, незалежних, несуперечливих між собою показників, які підпорядковані досягненню встановленої головної мети» [7, с. 72-79].

Наведене означення містить базові системуючі вимоги щодо формування сукупності показників:

- ієрархічна організованість – означає підпорядкованість показників нижчих рівнів управління показникам верхніх рівнів;
- причинно-наслідкова взаємопов'язаність – означає не випадковість входження показників у систему;

- незалежність показників – розуміється як їх некорельованість;
- несуперечливість – можна тлумачити як відповідність показників встановленій цілі.

Кожна система показників покликана здійснювати повністю чи частково такі функції [8]:

1. Перетворювальну, яка полягає у переведенні якісних і кількісних цілей до виду вимірюваних показників, за допомогою яких можна оцінювати отримані результати, а відповідно – рівень досягнення встановленої мети. Показники при цьому повинні відповідати вимогам незалежності та несуперечливості.

2. Нормативну, яка полягає у встановленні «порогових» (критичних) меж варіації, тобто визначенні допустимих діапазонів зміни показників. Встановлення інтервалів допустимої зміни, а не точкових значень забезпечує гнучкість управлінських рішень.

Таблиця 1

Індикатори соціально відповідальної діяльності підприємства щодо навколишнього середовища

Індикатори	Вхідна інформація	Джерело інформації
1.1. Коефіцієнт відносних витрат природних ресурсів.	Витрати природних ресурсів на виробництво одиниці продукції. Базові (еталонні, нормативні, планові) витрати природних ресурсів на одиницю продукції.	Звітні дані управлінського обліку Експертні оцінки; розрахункові, планові дані; дані монографічних досліджень
1.2. Коефіцієнт відносних витрат енергетичних ресурсів на виробництво одиниці продукції.	Витрати енергетичних ресурсів на виробництво одиниці продукції. Базові (еталонні, нормативні, планові) витрати енергетичних ресурсів на одиницю продукції.	Звітні дані управлінського обліку Експертні оцінки; розрахункові, планові дані; дані монографічних досліджень
1.3. Коефіцієнт відносних експлуатаційних витрат енергетичних ресурсів.	Експлуатаційні витрати енергетичних ресурсів. Базові (еталонні) експлуатаційні енергозатрати аналогічної продукції конкурентів.	Технічна документація на продукцію Маркетингові дослідження
1.4. Зведений індикатор відносних витрат енергетичних ресурсів.	Коефіцієнт відносних витрат енергетичних ресурсів на виробництво одиниці продукції. Коефіцієнт відносних експлуатаційних витрат енергетичних ресурсів. Коефіцієнт вагомості відносних енерговитрат у процесі виробництва продукції. Коефіцієнт вагомості відносних енерговитрат у процесі її споживання (експлуатації).	Розрахункові дані Розрахункові дані Експертні оцінки, розрахункові дані Експертні оцінки, розрахункові дані
1.5. Питома вага вторинної сировини у загальних витратах на виробництво продукції.	Витрати вторинної сировини на виробництво продукції. Витрати первинної сировини на виробництво продукції. Граничне значення питомої ваги використання вторинної сировини.	Звітні дані управлінського обліку Звітні дані управлінського обліку Експертні оцінки
1.6. Відносна оцінка відновлення екологічної системи.	Оцінка відновлення екосистеми підприємством. Діапазон зміни експертних оцінок.	Експертна оцінка Стала величина
1.7. Питома вага утилізованих (перероблених) відходів до створених.	Обсяг утилізованих відходів. Обсяг утворених відходів. Граничне значення питомої ваги утилізованих відходів.	Дані статистичної звітності Дані статистичної звітності Експертні оцінки
1.8. Питома вага утилізованих відходів до наявних.	Обсяг утилізованих відходів. Обсяг утворених відходів. Обсяг наявних відходів на початок року. Граничне значення питомої ваги утилізованих (перероблених) відходів до наявних.	Дані статистичної звітності Дані статистичної звітності Дані статистичної звітності Експертна оцінка

Джерело: розроблено авторами

3. Моніторингову, яка дає змогу встановлювати характер перебігу процесів, вчасно виявляти розбіжності між фактичними і допустимими рівнями показників, тобто отримувати відповідні попереджувальні сигнали.

4. Аналітичну, яка забезпечує встановлення обґрунтованих оцінок теперішнього і майбутнього станів суб'єкта господарювання або його підрозділів на підставі розроблених алгоритмів.

5. Регульовальну, що дає змогу здійснювати адекватні коригувальні дії щодо усунення розбіжностей між фактичними і допустимими рівнями показників.

Спираючись на розроблену схему соціальної взаємодії підприємства із навколишнім, внутрішнім і зовнішнім середовищем та беручи до уваги системоутворюючі принципи формування сукупності показників, пропонується така структура системи показників СВД: три групи, 8 підгруп показників [2; 10]. Щодо чисельності

і конкретного виду одиничних показників, то їх вибір залежить від ряду факторів, зокрема, від виду економічної діяльності, масштабів виробничої діяльності, залучених у виробництво ресурсів, інформаційного забезпечення тощо.

Соціально відповідальна діяльність підприємств щодо навколишнього середовища повинна базуватися на таких засадах:

1. Підприємство зобов'язане раціонально використовувати обмежені природні ресурси та зводити до мінімуму негативні наслідки операційної діяльності на стан екосистеми.

2. Підприємство ініціативно може брати додаткові зобов'язання щодо відновлення навколишнього середовища, утилізації та перероблення відходів, використання вторинної сировини тощо.

3. Підприємство добровільно, прозоро і добросовісно звітує перед суспільством щодо його дій по збереженню навколишнього середовища.

Таблиця 2

Індикатори соціально відповідальної діяльності підприємства щодо внутрішнього середовища

Індикатори	Вхідна інформація	Джерело інформації
1.1. Рентабельність активів (капіталу) підприємства.	Чистий прибуток. Середньорічна вартість активів.	Дані статистичної звітності Дані статистичної звітності
1.2. Рентабельність власного капіталу.	Чистий прибуток. Середньорічне значення власного капіталу.	Дані статистичної звітності Дані статистичної звітності
1.3. Рентабельність виробництва продукції.	Чистий операційний прибуток. Повна собівартість продукції.	Дані статистичної звітності Дані статистичної звітності
1.4. Рівень оплати праці персоналу питома вага середньої заробітної плати працівників підприємства у середній по Україні заробітній платі.	Середня заробітна плата персоналу підприємства. Середня заробітна плата по Україні.	Дані статистичної звітності
1.5. Відносна експертна оцінка умов праці та відпочинку персоналу.	Середня експертна оцінка умов праці та відпочинку. Максимально можливе значення експертної оцінки.	Експертні оцінки Встановлюються експертами
1.6. Відносна експертна оцінка умов духовного розвитку персоналу.	Середня експертна оцінка умов духовного розвитку персоналу (корпоративної культури). Максимально можливе значення експертної оцінки.	Експертні оцінки Встановлюються експертами
1.7. Питома вага витрат на професійний розвиток персоналу у фонді оплати праці.	Витрати на професійний розвиток персоналу. Фонд оплати праці. Нормативне (емпіричне) значення нижньої межі питомих витрат на професійний розвиток персоналу.	Звітні дані управлінського обліку Дані статистичної звітності

Джерело: сформовано авторами

Таблиця 3

Індикатори соціально відповідальної діяльності підприємства щодо зовнішнього середовища

Індикатори	Вхідна інформація	Джерело інформації
1.1. Середньорічна вартість товарної марки.	Вартість товарної марки за рік.	Експертні оцінки
1.2. Середня питома вага витрат підприємства на соціальний розвиток регіону.	Витрати підприємства на соціальний розвиток регіону. Загальні витрати регіону на соціальний розвиток.	Звітні дані Звітні дані
1.3. Оцінка дотримання норм етичної поведінки.	Результати опитування громадської думки експертами.	Розрахункові дані
1.4. Середня оцінка дотримання норм етичної поведінки.	Розрахункові дані.	Результати розрахунків за експертними даними

Джерело: сформовано авторами

4. Підприємство розглядає соціально відповідальну діяльність щодо навколишнього середовища як важіль впливу на формування у суспільстві його позитивного іміджу.

З урахуванням цих засад у групі показників СВД підприємства щодо навколишнього середовища доцільно виділити такі дві підгрупи: використання ресурсів; відновлення екосистеми, утилізації та перероблення відходів, а до складу індикаторів соціальної відповідальності включити показники енергозатратності операційної діяльності, використання природних ресурсів, відновлення ресурсів, утилізації (перероблення) відходів (табл. 1).

До основних індикаторів соціально відповідальної діяльності підприємства щодо внутрішнього середовища, які підлягають кількісному оцінюванню, варто віднести показники рентабельності, ділової активності, оплати праці персоналу, умов праці та відпочинку, розвитку корпоративної культури на підприємстві та професійної майстерності працівників (табл. 2) [9].

Соціальна відповідальність підприємства щодо зовнішнього середовища полягає у здійсненні його ефективною та етичною взаємодією з бізнес-середовищем, регіональною громадою, органами державного управління та громадськими організаціями.

До базових засад соціальної відповідальності підприємства щодо зовнішнього середовища відносять такі:

1. Підприємство діє для задоволення потреб споживачів.

2. Підприємство має зобов'язання перед суспільством і регіональною громадою щодо їх розвитку та підвищення життєвого рівня населення.

3. Підприємство у своїй діяльності дотримується норм чинного законодавства та етичних принципів ведення бізнесу.

Відзначені засади спираються на принципи спрямованості, відкритості та довіри. З їх урахуванням у цій групі доцільно виокремити такі підгрупи показників: задоволення потреб споживачів; соціального розвитку регіональної громади; партнерських стосунків із зацікавленими сторонами. До індикаторів цих підгруп СВП необхідно віднести: показники лояльності споживачів; впливу на якість життя регіональної громади; впливу на розвиток соціальної інфраструктури регіону; етичної поведінки підприємства у зовнішньому середовищі; партнерських стосунків у бізнес-середовищі (табл. 3).

Висновки з проведеного дослідження. Виокремлення груп індикаторів соціальної відповідальності підприємства щодо навколишнього, внутрішнього та зовнішнього середовища, які

відповідають принципу мінімальності «20/80» В. Парето, дає змогу приступити до побудови методів кількісного оцінювання СВД підприємства. Одночасно зазначимо, що остаточне рішення про вибір тих чи інших індикаторів із рекомендованої сукупності та утворення системи показників для кожного підприємства здійснюється індивідуально з урахуванням особливостей виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання та їх ціннісних орієнтирів. Рекомендаційний характер наведених у таблицях 1-3 індикаторів дозволяє гнучко формувати узгоджені для груп однорідних підприємств системи індикаторів СВП.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Корпоративна соціальна відповідальність : підручник / кол. авт. за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. А.Я. Кузнецової. – К. : УБС НБУ, 2010. – 314 с.
2. Фещур Р.В. Економічне обґрунтування системи планових індикаторів соціального розвитку підприємств // Р.В. Фещур, С.В. Шишковський, Н.Р. Яворська // Наука й економіка, науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2012. – Том 1, випуск 4 (28). – С. 260-266.
3. Тимошук М.Р. Планування соціально-економічного розвитку підприємств : монографія / [М.Р. Тимошук, О.Є. Кузьмін, Р.В. Фещур та ін.]. – К. : УБС НБУ, 2007. – 449 с.
4. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій : [монографія] / О.Г. Мельник. – Львів : Вид-во Львівська політехніка, 2010. – 344 с.
5. Мірошниченко О. Система показників стану соціального партнерства в Україні та її інформаційне забезпечення / О. Мірошниченко // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України : збірник наукових праць. – Тернопіль : Економічна думка, 2002. – Вип. 7. – С. 200-208.
6. Соціально-економічна діагностика в умовах глобалізації : навч. посібник / [О. Є. Кузьмін, О. Г. Мельник, Н. Я. Петришин та ін.]. – Львів : Львівська політехніка, 2012. – 284 с.
7. Сбалансированная система показателей в маркетинге и сбыте / Андреас Прайснер. – М. : «Издательский дом «Гребенников», 2009. – 308 с.
8. Призма ефективності. Карта сбалансированных показателей для измерения успеха в бизнесе и управления им / Энди Нили, Крис Адамс, Майк Кеннерли. – Днепропетровск : ООО «Баланс-Клуб», 2003. – 400 с.
9. Друкер П. Задачи менеджмента в XXI веке : [монографія] / П. Друкер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2004. – 212 с.
10. Фещур Р.В. Сутність та класифікація індикаторів соціально-економічного розвитку підприємства / Р.В. Фещур, Н.Р. Яворська, С.В. Шишковський // Логістика. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2012. – № 749. – С. 497-500.